

Дмитро ПАВЛІВ

ПЕРША МУЗА ОЛЕГА КАНДИБИ

*“Не роки життєвою мірою – зміст
Для того, хто дивиться прямо”.*

О. Ольжич

У липні 2007 р. минає 100 років від дня народження Олега Олександровича Кандиби-Ольжича – українського вченого, поета і публіциста, одного з чільних діячів ОУН.

Серед числа українських археологів Олег Кандиба, мабуть, є одним із найменше знаних в Україні, хоча власне він був першим фаховим археологом-українцем, хто вивчав трипільську культуру на заході України і показав її у всьому багатстві оригінальної культури та складності історичного розвитку. За часів Радянського Союзу твори Олега Кандиби та його ім'я були заборонені в Україні, маючи тавро “українського буржуазного націоналізму”. І таки недарма, бо ж Олег Кандиба був справжнім українським націоналістом. Йому довелося жити і творити на чужині, але для України він працював, і у боротьбі за волю України загинув. Невблаганна доля дала Олегу Кандибі лише 37 років, і струна його життя обірвалась на високому звучанні.

Попри те, що про Олега Кандибу вже написано багато статей та опубліковано спогади сучасників, ще не всі сторінки його незвичайної біографії є прочитаними, особливо це стосується останніх років його життя і праці. Сам Олег Кандиба був людиною дуже скромною, стриманою і навіть аскетичною. Друзі та сучасники говорили про його “загадковість”. Очевидно, що до цього зобов'язувала і діяльність в ОУН.

Поміж визначніших дослідників життя і творчості Олега Кандиби слід назвати Дмитра Штогриня, Володимира Державина, Ярослава Пастернака, Миколу Неврлого і особливо відомого історика, біографа і бібліографа Любомира Винара, яким зібрано і проаналізовано величезний джерельний матеріал стосовно Кандиби-Ольжича (спогади сучасників, архівні документи, листування, наукові праці) і написано ряд ґрунтовних статей про наукову діяльність Олега Кандиби. Багато цінних джерельних документів (листи з археологічних експедицій, конспекти, статті і наукові розвідки, ксерокопія авторизованого машинопису дисертації) знаходяться в архіві Олега Кандиби-Ольжича, який зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [Лисенко, 2004–2005, с. 162–171].

Олег Олександрович Кандиба народився 8 липня 1907 р. в Житомирі у сім'ї видатного українського поета Олександра Олеся-Кандиби. Досліджено, що рід Кандибів походить з давнього козацького старшинського роду корсунського полковника Федора Кандиби [Оглоблин, 1985, с. 165–166]. До 15 років Олег жив в Україні і був свідком визначних і драматичних подій відродження і втрати української державності. З малих літ Олег чудово малював і виявляв здібності до музики, у п'ятирічному віці написав п'єску з козацьких часів на три дії і сам її ілюстрував. Середньошкільну освіту Олег проходив у Пущі Водиці біля Києва. У школі дуже добре вчився, незважаючи на тяжкі часи, – адже він залишився сам із матір'ю, батько вже перебував на еміграції. Мама Олега, Віра Антонівна Кандиба, мала великий вплив на формування світогляду сина [Лазор, 1985, с. 97–98].

У 1923 р. Олег із своєю мамою виїхали з України до Берліна, до батька. З Берліна родина Кандибів переїхала до Чехословаччини і оселилася в селі Горні Черношіце поблизу Праги. Гімназійні іспити Олег Кандиба здав із відзнакою у 1924 р. на натуральних курсах Українського Громадського комітету у Празі [Винар, 1985, с. 56–57].

Дослідники життя і творчості Олега Кандиби відзначають раннє, ще з часу навчання у гімназії, зацікавлення у ділянці українознавчих дисциплін, перш за все українським

фольклором та етнографією, історією України. Ці зацікавлення не були випадковими. Олег записував і вивчав українські народні пісні протягом цілого свого життя, а глибокі знання історії України відбито в його пізніших науково-популярних, публіцистичних та історіософічних статтях, які віддзеркалюють його розуміння ідей історичного розвитку української нації.

Інтелектуальне середовище таких значних осередків української політичної еміграції в 20-х та 30-х роках ХХ ст. в Чехословаччині, як Горні Черношиці та Прага, в якому жив молодий Олег Кандиба, знайомство з багатьма провідними діячами української культури та українськими вченими безперечно вплинули на формування його світогляду та наукових інтересів. Окрім рано виявленого літературного таланту, Олег виказував і непересічні мистецькі здібності – він добре рисував, що є дуже потрібним і важливим у роботі археолога.

Навчання у вищих учбових закладах Олег Кандиба розпочав 1924 р. на літературно-історичному відділі Українського Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі, очолюваного проф. Л. Білецьким. В інституті О. Кандиба слухав лекції з археології, які читав відомий український вчений проф. Вадим Щербаківський, що, очевидно, вплинуло на вибір археології як майбутнього фаху [Винар, 1985, с. 57].

У 1925–1929 рр. Олег Кандиба вчився у Карловому університеті та в Українському Вільному Університеті (УВУ) у Празі. Чому була така потреба одночасного навчання у двох закладах? УВУ в 1920-х роках (ректором якого був проф. О. Колесса) співпрацював із Карловим та іншими європейськими університетами та науковими установами і мав солідну репутацію в європейських наукових колах. Це був осередок української науки на еміграції, а особливо відомою була катедра археології УВУ (1921–1945) під керівництвом В. Щербаківського [Пастернак, 1961, с. 27]. Українські студенти, які вчилися у німецьких або чеських вищих школах, вважали своїм обов'язком студіювати українознавчі дисципліни в УВУ. Ця традиція збереглася також після 1945 р., коли УВУ відновив свою діяльність у Мюнхені [Винар, 1985, с. 62–63].

Батько Олега, Олександр Олесь, який був одним із засновників Українського Вільного Університету у Відні, радив сину ці додаткові студії для доповнення навчання в Карловому Університеті. Та й проф. В. Щербаківський, котрий вже знав Олега, хотів залучити до наукової праці в УВУ здібних студентів, які цікавилися археологією та історією. Отже, в УВУ Олег Кандиба студіював іноземні мови, історію України в Дмитра Дорошенка, історію українського мистецтва у Дмитра Антоновича та археологію України у Вадима Щербаківського. Із лекцій та семінарів по археології основними були: “Кам'яна доба на Україні”, “Культура мальованої кераміки”, “Бронзова доба на Україні”, “Сармати, готи і гуни”, “Сарматська доба”. Вадим Щербаківський сприяв і підтримував Олега Кандибу, вважаючи кого кращим своїм учнем, і рекомендував його до Карлового університету в Празі.

Олег Кандиба записався на філософський факультет Карлового університету, а основним предметом своїх студій вибрав доісторичну археологію та історію мистецтва. Рішення вивчати ці дисципліни належали самому Кандибі. Очевидно, що батьки Олега підтримали сина у виборі його майбутнього фаху. У Карловому університеті, одному з кращих європейських вищих учбових закладів, вчителями молодого українського студента були видатний чеський та європейський археолог проф. д-р Любор Нідерле, який був обраний дійсним членом НТШ у 1925 р. і доброзичливо відносився до українських студентів, котрі студіювали археологію, відомий дослідник слов'янської старовини проф. д-р Альбін Стоцький, котрий на той час був Головою археологічного відділу Народного музею в Празі, проф. Матейчек, викладач історії мистецтва, проф. антропології Фоустек. Ці викладачі звертали особливу увагу на лабораторну практику студентів, на різні методи опрацювання, консервації та реконструкції археологічних матеріалів. Всі чотири наукові університетські праці Олега були безпосередньо пов'язані з археологією та українознавством. На семінарі проф. А. Стоцького він підготував три роботи: “Перегляд поглядів на мальовану неолітичну кераміку”, “Розкопки в Галичині 1928 р.” і “Галицька мальована кераміка”. На антропологічному семінарі проф. Фоустека Олегом підготовано роботу “Погляди Грушевського на початки людської громади”, присвячену студії

М. Грушевського “Початки громадянства, генетична соціологія” і першому тому “Історії України-Руси” в контексті своєї теми [Винар, 1985, с. 68–69].

Перші три семінарські університетські праці пов’язані однією темою, яка стає основною у науковій роботі Олега Кандиби. Його цікавила археологія доби енеоліту Центральної та Південно-Східної Європи, а особливо проблеми виникнення та розвитку трипільської культури. Акцент падав на дослідження трипільської мальованої кераміки в Галичині і Буковині, на походження характерних орнаментальних мотивів, властивих енеолітичній добі. Вибір такої тематики, очевидно, не був випадковим. Трипільська культура, відкрита наприкінці XIX ст. в Україні, в 20–30-х роках XX ст. вже ставала видатним явищем європейської археології. Вчені, починаючи ще від першовідкривача цієї культури Вікентія Хвойки, відчували причетність трипільської культури до основ давньоукраїнської історії. Молодий Олег Кандиба, окрім великої зацікавленості, бачив у вивченні трипільської культури певний патріотичний обов’язок. Дуже ймовірно, що великий вплив на вибір теми наукової роботи Олега мав його вчитель, проф. Б. Щербаківський, котрий також вивчав трипільську культуру [Винар, 1985, с. 69]. Оскільки Олег Кандиба за зрозумілими причинами не міг працювати на території “радянської” України, то для дослідження трипільських пам’яток було обрано західноукраїнські землі – Галичину і Буковину.

Після закінчення Карлового університету в 1929 р. Олег Кандиба здав докторські екзамени і 1930 р. у віці 23 років блискуче захистив докторську дисертацію “Неолітична мальована кераміка Галичини”*. Ця праця присвячена огляду культур доби енеоліту із характерною мальованою керамікою на території Південно-Східної Європи та України, і виконана завдяки власним археологічним дослідженням, вивченню матеріалів у музеях Львова та Кракова, опрацюванню значної спеціальної літератури. Основна увага приділена трипільським пам’яткам. Одним із важливих висновків, зроблених О. Кандибою у цій роботі, було те, що культура мальованої кераміки на величезних просторах України та Румунії має багато спільного, хоча і поділяється на кілька груп. Зроблено докладний аналіз кераміки в контексті розвитку різних фаз трипільської культури, подано власну типологічну і хронологічну класифікацію трипільської кераміки з Галичини, знайдено елементи контакту з матеріалами трипільської культури Східного Поділля та Наддніпрянщини. Рецензії відомих вчених, таких як проф., д-р А. Стоцький, д-р В. Бірнбаум підтвердили високу наукову якість та оригінальність докторської дисертації Олега Кандиби [Винар, 1985, с. 70–71; Кандиба, 1999, с. 69–91; 2001, с. 93–117; 2003, с. 313–349].

Навчання О. Кандиби в Карловому університеті та УВУ, захист докторату дозволили молодому вченому досконало опанувати методологію археологічних та історичних досліджень, дали йому добрі академічні знання і визначили його майбутнє наукове життя. У свої 23 роки Олег Кандиба став здібним вченим-археологом.

Діяльність Олега Кандиби, як науковця, була багатогранною і плідною. Адже молодий вчений проводив польові археологічні дослідження, працював співробітником музею, вів педагогічну роботу, писав теоретичні праці. Археологія для молодого Кандиби сприймається ще як досить романтичне заняття: “...*охоче я покопався б з рік у вогкій землі, послухав би жайворонків і перепелів в житах. Спочив би в атмосфері побуту своїх мальованих предків*” [Ольжич, 1994, с. 328]. Важливим і, очевидно, багато в чому визначальним етапом наукової біографії Олега Кандиби була його співпраця з Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові в 1928 і 1929 роках. За дорученням Управи Музею НТШ, який на той час вже очолював видатний український археолог Ярослав Пастернак, старший колега Кандиби, також учень Любора Нідерле і випускник Карлового університету, Олег Кандиба проводить наукову археологічну експедицію по Східній Галичині [Пастернак, 1969, с. 5–6]. Метою експедиції було ознайомлення з археологічними матеріалами цієї частини України, в першу чергу з матеріалами трипільської культури і, як писав О. Кандиба у своїй підсумовуючій статті про цю експедицію,

---

* О. Кандиба вживав західноєвропейську періодизацію, згідно якої поняття “неоліт” хронологічно охоплює енеолітичний період.

“оглянути передісторичні становища, відкриті переважно проф. д-р Ю. Полянським, та вивчити можливості дослідчої праці в цих околицях. З браку часу треба було обмежитися пробними розкопками та врятуванням пам'яток, що їм загрожувало знищення” [Кандиба, 1937, с. 1]. О. Кандиба працював у двох повітах Західного Поділля – Борщівському та Заліщицькому. Було проведено попередні розкопки поблизу с. Ланівці, де вдалося простежити спосіб побудови жител трипільської культури, та на трипільському селищі в Добрівлянах, де отримано важливий матеріал для розроблення схеми розвитку трипільської мальованої кераміки. Археологічні дослідження проведено також поблизу сіл Козаччина, Стрілківці і Більче-Золоте на Борщівщині, Голігради, Касперівці та Новосілка Костюкова у Заліщицькому повіті, де скрізь зафіксовано сліди поселень трипільської культури. Під час своїх польових експедиційних робіт О. Кандиба збирав інформацію і про інші знахідки старовини на згаданих теренах. Найважливіші археологічні дослідження Олег Кандиба провів у відомій величезній печері “Вертеба” поблизу с. Більче-Золоте. Підземний лабіринт карстових ходів обстежувався у XIX і XX століттях багатьма вченими, в тому числі і експедицією Львівського університету 1914 р., в якій брали участь студенти археології В. Гребеняк і Я. Пастернак [Пастернак, 1969, с. 6]. Печера виявилася цікавою пам'яткою археології, в багатьох її місцях було знайдено сліди прадавніх вогнищ, кераміку і, що найцікавіше, підземний могильник енеолітичної доби, що складався із 25 тілопокладних поховань [Пастернак, 1961, с. 221–223]. Якраз цей могильник О. Кандиба досліджував у 1928–29 та 1934 роках, проводячи також розкопки у незайманих раніше трьох місцях печери. Детальне вивчення стратиграфії пам'ятки, велика кількість знахідок, перш за все кераміки доби енеоліту, дали змогу вченому визначити хронологічні рамки пам'ятки та її культурну належність. Особливий інтерес викликала знахідка численних людських кістяків у нижньому шарі тієї частини печери, що має назву “Великої брами”. Кістяки були порушені, перемішані з уламками посуду і кам'яними брилами. *“Можливо, – писав О. Кандиба, – що тут маємо перед собою жертви катастрофи або ворожого наскоку. Не виключене, що у печеру могли зносити трупів, хоч величезна їх кількість у цілій печері, і то в одному поземі, є щонайменше дивна. Бракує і дарів... Взагалі, здається, що в печері зібралися люди лише з великої нужди (в ній і зимно, і вогко, і низько), зібрались у великому числі, може цілим селом, але не на довго. Треба пригадати, що в Золотому Більчу відкрито в поміщицькому парку наземне трипільське селище, як показує кераміка, сучасне з печерним”* [Кандиба, 1937, с. 9]. О. Кандиба вважав, що найбільша вартість здобутого під час розкопок у “Вертебі” матеріалу в тому, що встановлено його чітку стратиграфію, яка є основою для хронологічного поділу трипільського розписаного посуду [Кандиба, 1937, с. 9]. Всі матеріали, здобуті за час роботи експедиції, О. Кандиба передав до археологічного відділу Музею НТШ у Львові, але, на жаль, не всі вони були опубліковані [Пастернак, 1961, с. 166].

У 1928 р. О. Кандиба здійснив наукову поїздку до Кракова і Львова, де працював у польських та українських музеях, вивчаючи матеріали трипільської та інших культур. У Львові це був Український Національний Музей НТШ, Музей Дідушицьких та Музей Любомирських, археологічні збірки Університету Яна Казимира, у Кракові – колекції Ягеллонського університету [Винар, 1985, с. 65].

В одному із своїх листів до батьків Олег пише: *“Я мушу лишитися у Львові ще на якийсь час, бо сюди мають прийти нові матеріали з розкопів професора Полянського. Роботу свою по музеях я вже скінчив. Маю єдину в своїм роді збірку кераміки з більшості селищ Галичини. Ніхто такої не має. Зустрівся я з тутешнім професором університету Козловським. Показалося, що він знає багато менше, ніж я, в мальованій кераміці і теоретично, і практично. Наприклад, по його власному музею водив його я! Відкрив йому очі (на свою голову!) на багато рідких примірників, що про них він не підозрював. Я дійсно знайшов тут децю великої наукової ваги.*

Тепер я чекаю на вирішення справи уділення мені коштів (від Наукового Товариства Шевченка) на переведення двох-трьох скромних, але систематичних розкопів на Галицькім Поділлі. Це дало б мені опорні пункти в моїй роботі. У всякім разі – копати я буду зимою чи на весні, отже, приїду сюди вдруге. Взагалі, тут говориться про те, щоб я по скінченні міг

дістати посаду в музеї і взявся до мальованої кераміки. Тут вона гине страшним способом. Є цегельні, де місячно розбиваються сотні і сотні цілих (!) мальованих посудин. Бо нема кому тим цікавитись і піклуватись. Тут після двох років праці і розкопів можна дати певну і тривалу схему розвитку цієї культури. Оскільки буду копати, та й коли не буду, то на Краків лишилось мені дуже мало часу. Я – бо музитиму студіювати 70 кг череп'я з розкопів Полянського” [Ольжич, 1994, с. 327–328].

Результати цих досліджень були викладені у ряді наукових статей. Окрім вже згаданої праці в Записках НТШ, О. Кандиба опублікував статтю про кам'яні знаряддя трипільської культури з Галичини [Kandyba, 1930, s. 32–56]. Основний матеріал (74 кам'яних і 36 крем'яних знарядь), що походив із археологічних збірок львівських та краківських музеїв, було поділено вченим за призначенням знарядь на дванадцять груп. Провівши типологічний аналіз знарядь і супровідного керамічного матеріалу, вчений прийшов до висновку, що кам'яна індустрія трипільської культури в Галичині є пов'язаною із аналогічним виробництвом у багатьох культурах Центральної Європи доби енеоліту, а форми і орнамент ранньої трипільської кераміки знаходять численні аналогії в неоліті Подунав'я.

Від 1928 до 1931 року, ще навчаючись в університеті, Олег Кандиба працював “вольонтером” в археологічному відділі Народного Музею в Празі, яким на той час керував проф. А. Стоцький. В 1929–31 рр. О. Кандиба влаштував кілька археологічних виставок, присвячених давнім епохам від неоліту до ранніх слов'ян, базуючись, очевидно, на колекціях цього музею. Дослідники життя О. Кандиби зазначають, що молодий вчений “ішов слідами свого старшого колеги Ярослава Пастернака, який також був учнем Нідерле і також працював вольонтером в Народному Музею...” [Винар, 1985, с. 67]. Ця кількарічна робота Кандиби дала змогу пізнати музейну справу, працювати безпосередньо під керівництвом видатних археологів, і сприяла його зв'язкам із іншими вченими і науковими установами.

Після захисту докторської дисертації Олег Кандиба деякий час працював і на педагогічній ниві, як асистент при кафедрі археології Українського Вільного Університету. Сюди його рекомендував знову ж таки його вчитель – професор В. Щербаківський, керівник цієї кафедри, який високо оцінював молодого вченого. Археологічні семінари УВУ, в проведенні яких активну участь брав Олег Кандиба, відбувалися у взаємозв'язку з роботою археологічного семінару Карлового університету, з Чеським Земським Музеєм і Державним Археологічним Інститутом. Ці установи сприяли і допомагали українським археологам [Винар, 1985, с. 67]. Археологічний семінар вдало організував співпрацю О. Кандиби зі своїми старшими колегами – д-ром Іваном Борковським, а також із дослідником кераміки енеолітичного часу в Україні д-ром Левком Чикаленком, з яким Кандиба близько співпрацював і пізніше, адже проблематика їхніх робіт перекликалася.

В той же час О. Кандиба стає членом Українського Історично-Філологічного Товариства у Празі, заснованого в 1923 р. за ініціативою УВУ. Наприкінці 1930 р. на форумі цього Товариства він виголошує свою першу доповідь “Археологічні дослідження на Галицькому Поділлі в 1928 і 1929 роках” [Винар, 1985, с. 68].

Період від 1930 до 1932 року був часом розгортання інтенсивної наукової роботи Олегом Кандибою. Напочатку 1931 р. О. Кандиба одержав від Слов'янського інституту в Празі, який на той час очолював Любор Нідерле, наукову стипендію в сумі двох тисяч чеських корон для наукової поїздки до Австрії та Німеччини. Метою поїздки було вивчення археологічних матеріалів для продовження роботи над його основною темою [Винар, 1986, с. 39].

Весною 1931 р. Олег Кандиба перебував у Відні, де опрацьовував збірки доісторичного відділу “Музею природи та історії” (Naturhistorisches Museum). Тут зберігались (та й зберігаються тепер) унікальні матеріали, що походять із багатьох відомих пам'яток давньоукраїнської історії, зокрема із Шипинців на Буковині, Городниці в Галичині, а також знахідки із енеолітичних пам'яток Румунії. Працюючи тут, Олег зауважив, що австрійські науковці з музею часто неправильно класифікують і датують матеріали [Винар, 1986, с. 39].

Після Відня Кандиба переїхав до Берліна, де протягом двох місяців працював у “Märkisches Museum” і “Museum für Völkerkunde”. Тут зберігалися археологічні збірки, що

походили майже з усього європейського регіону, але основну увагу молодий дослідник зосередив на вивченні матеріалів трипільської культури знову ж таки із Шипинців та Кукутені. Для кращого ознайомлення з прадавньою історією Північної Європи Олег Кандиба оглянув археологічні колекції німецьких музеїв у містах Штральзунді, Ростоку, Любеку і Гамбурзі. Трохи пізніше були студійні поїздки до Бухареста, Софії та Белграда [Винар, 1986, с. 40]. Ці подорожі принесли велику користь для наукової роботи Олега Кандиби. Він мав змогу опрацювати унікальні і багаті матеріали трипільської культури із Західної України, які лягли в основу його найбільшої праці. Порівняльний аналіз вивченого матеріалу підтвердив і припущення Кандиби про безсумнівний зв'язок “культури мальованої кераміки” в Україні та у Південно-Східній Європі. Також налагоджуються нові наукові зв'язки та співпраця з австрійськими вченими Й. Баером і Е. Бененгером із Відня, німецькими – П. Шмідтом і В. Унверзактом з Берліна. Поза тим, продовжується давніша співпраця Олега Кандиби із Альбіном Стоцьким, котрий тоді очолював Археологічний Інститут в Карловому університеті, також із д-ром Ю. Неуступним із Народного Музею в Празі. І, звичайно, тісно співпрацює Олег із українськими археологами з НТШ – Ярославом Пастернаком і Юрієм Полянським.

Результатом дослідницької роботи Олега Кандиби були його наукові публікації, які все частіше з'являються в поважних наукових виданнях. Окрім вже згаданих статей про розкопки в Галичині та про кам'яні знаряддя трипільської культури з'являється стаття про трипільську кераміку із збірок Археологічного Інституту Карлового університету в Празі [Kandyba, 1933, s. 35–38]. Ці знахідки походили ще з перших розкопок Вікентія Хвойки поблизу Трипілля. Знаменитий дослідник праукраїнської історії, будучи чехом, підтримував зв'язки із чеськими археологічними установами і чеськими археологами, зокрема із Л. Нідерле, котрому передав зразки кераміки відкритої ним трипільської культури. Проаналізувавши орнаментальну техніку цієї кераміки, О. Кандиба подав її хронологію, переглядаючи і доводячи хибність датування В. Хвойки [Пастернак, 1969, с. 8–9].

У червні 1932 р. Олег Кандиба провів рятівні розкопки на багатошаровій пам'ятці в Кобилісах поблизу Праги, де дослідив ями і поховання культури дзвоноподібних кубків, унетицької культури та середньолатенського часу. Повідомлення про ці роботи було надруковано у чеських археологічних періодичних виданнях [Kandyba, 1930–31, s. 106–116; 1933a, s. 46–47]. Про ці та інші розкопки, а також на різні археологічні теми Олег публікує невеликі ілюстровані науково-популярні статті в різних чеських часописах “Večerní české slovo”, “Pražský illustrovaný zpravozdaj”, “Domov a svět”, а найчастіше у празькому ілюстрованому тижневику “Pestrý týden”, з яким співпрацював тісніше [Kandyba, 1931; 1932].

В 1931 р. Олег звертається до редакції одного із найпопулярніших українських передвоєнних видань Галичини – львівського ілюстрованого часопису “Новий час”, де друкувався також і Ярослав Пастернак. Редактор часопису, д-р Мирон Коновалець, прийняв пропозицію, як він відписав Кандибі – “в справі фахових нарисів з української передісторичної минувшини” [Винар, 1986, с. 41]. Як бачимо, Олег Кандиба від самого початку своєї роботи не залишався лише в суто наукових проблемах, він також захоплювався популяризацією археології та давньої історії, до речі так само, як і його старші колеги-археологи, зокрема Ярослав Пастернак.

Окрім розкопок і публікацій археологічних матеріалів, активне наукове життя Олега Кандиби включало також і участь у багатьох наукових з'їздах, конференціях та конгресах. Продовжуючи найтіснішу співпрацю з Українським Історично-Філологічним Товариством у Празі, яке стало одним із визначних осередків українських наукових сил у Західній Європі, О. Кандиба на засіданнях цього товариства до 1936 р. виголосив 15 доповідей. Їх варто назвати, оскільки вони висвітлюють його наукові зацікавлення в той час. Отже, це були : “Археологічні дослідження на Галицькому Поділлі в 1926 та 1929 рр.”, “Кам'яні вироби неолітичної кераміки в Галичині”, “Розкопки гальського кладовища в Празі”, “Біноклі” Трипільської культури”, “Археологічні розкопки американців у Югославії 1932 р.”, “Розкопки Чехо-Словацького Державного Археологічного Інституту 1932 р. на Словащині”, “До неолітичної орнаментики Дністро-Дунайської області”, “Подорож подунайських археологів по Югославії 1933 р.”,

“Оббігова спіраля в орнаментиці Дністро-Дунайської області”, “Розкопи Чеського Археологічного Інституту в літі 1934 р.”, “Шипинське селище Трипільської культури”, “Старчевська фаза середньодунайського неоліту”, “Розкопи Чеського Національного Музею 1935 р.”, “До відносної хронології європейського неоліту”, “Техніка посудини на ніжці подунайського регіону”. За кількістю доповідей доктор Кандиба перевищив багатьох своїх старших колег. На жаль, більшість доповідей Кандиби пропали, лише деякі збереглися в родинному архіві його дружини Катерини Лазор [Винар, 1986, с. 45].

У березні 1932 р. у Празі відбувся “Другий український з’їзд”, організований Українським Науковим Комітетом у Празі, який стояв над українськими науковими установами на еміграції і репрезентував українське наукове життя. Взагалі, Перший (1926) і Другий (1932) українські наукові з’їзди в Празі були найвидатнішими українськими науковими з’їздами у Західній Європі до другої світової війни [Винар, 1986, с. 42]. Олег Кандиба, який у списках учасників другого наукового з’їзду зазначений як “асистент при Катедрі Археології УВУ в Празі”, прочитав тут дві свої доповіді, а також брав активну участь в обговоренні доповідей інших учасників з’їзду. Перша доповідь “Розвиток української мальованої неолітичної кераміки” була виголошена Кандибою на засіданні Підсекції археології та історії мистецтва, яку очолював Вадим Щербаківський. У доповіді молодий археолог ознайомлює із розробленою ним схемою еволюції “української мальованої кераміки”, виділяючи 5 фаз розвитку, подає її типологію, де визначає шість основних керамічних форм. Еволюція орнаменту відбувається паралельно із еволюцією форм кераміки. Основний висновок доповіді – розвиток “української мальованої кераміки” був безперервним, органічним і дуже тривалим процесом. При обговоренні доповіді виступили д-р Б. Січинський, котрий вказав на важливе значення типології для вивчення еволюції мальованої кераміки, вивчаючи її з точки зору мистецтвознавства, і вважав, що варто більш акцентувати увагу на аналізі композицій, техніки і кольористики орнаменту. Слушне зауваження подав проф. В. Щербаківський, зазначивши, що окрім геометричного орнаменту є також звіриний, якого доповідач не торкнувся [Винар, 1986 (додатки), с. 53–54]. Того ж самого дня О. Кандибою було прочитано другу доповідь “Українська мальована кераміка в європейському неоліті”, де стверджується спорідненість “української мальованої кераміки” із знайденою керамікою у Молдові та Румунії. Кандиба показує розвиток трипільської кераміки в загальноєвропейському контексті та її взаємозв’язки із східними синхронними культурами. В дискусії після доповіді В. Щербаківський не погодився із твердженням, що “українська мальована кераміка” хронологічно не сягає бронзової доби, а І. Борковський зауважив, що “подільські скринькові гроби” з’явилися, мабуть, одночасно із культурою мальованої кераміки”, а не пізніше неї [Винар, 1986 (додатки), с. 54].

Олег Кандиба виступив і на обговоренні доповідей своїх колег. Зауваження Кандиби були досить критичними, сміливими і впевненими. Так, щодо доповіді Я. Пастернака “Унетичька культура в Галичині”, в якій автор доводив, що поховання, досліджені ним у Золочівському повіті належать унетичькій культурі, то Кандиба рішуче відкинув цю гіпотезу, вважаючи, що це лише вияви однієї доби. Під час обговорення доповіді І. Раковського “Походження Слов’ян і українського народу зокрема з антропологічного погляду” О. Кандиба зауважив, що археологічні джерела заперечують твердження доповідача про суцільність населення доби енеоліту. Обговорюючи доповідь І. Борковського “Погляди на походження білопотоцької культури”, Кандиба висунув гіпотезу, що ця культура є пізнішою аніж трипільська, а це заперечувало основні положення самої доповіді [Винар, 1986, с. 43]. На той час Олега Кандиби було лише 25 років, але є очевидним, що він вже мав свій погляд на багато проблем і гіпотез, пов’язаних із археологією, власні наукові концепції. Молодий вчений повністю включається в наукове життя.

У серпні 1932 р. О. Кандиба взяв участь у роботі поважного наукового форуму – Першого Міжнародного Конгресу Доісторичних і Протоісторичних Наук, який відбувся в Лондоні. У доповіді “Дністро-Дунайська неолітична область” він підсумував попередні дослідження і виклав своє бачення щодо проблеми походження і розвитку ранньоземлеробських культур зазначеного регіону. Вчений бачить зв’язок між українською

(трипілля) й румунською (кукутені) культурами мальованої кераміки, що виявлявся у формах посуду та його орнаментативності, зокрема у спіральних мотивах. Спільні ознаки дозволяють об'єднати український і румунський регіони в один Дністрянський регіон, де головною водною артерією є Дністер. Також багато спільних рис поєднують неолітичні культури Дністрянського регіону із культурами долини Дунаю, що дозволяє означити одну Дністро-Дунайську неолітичну область [Kandyba, 1932, p. 27].

1932–1938 роки були часом найактивнішої наукової роботи Олега Кандиби як археолога. Співпрацюючи із Чеським Державним Археологічним Інститутом, він часто запрошувався директором інституту К. Бухтелю до участі в археологічних експедиціях. Так, восени 1932 р. О. Кандиба працював в експедиції, якою керував д-р Й. Бем, і яка досліджувала печеру Доміка на Словаччині.

На цей же час припадає і співпраця Олега Кандиби із американськими науковими установами. Розпочалася ця співпраця завдяки знайомству О. Кандиби із Владіміром Фюксом, американським археологом, співробітником Американської Школи Передісторичних Дослідів (АШПД), а також Гарвардського та Пенсильванського університетів. В. Фюкс, чех за походженням, цікавився європейською археологією, очолював американську археологічну експедицію у Чехо-Словаччині, працював у 1928–29 рр. у Карловому університеті та Державному Археологічному Інституті Чехо-Словаччини. Ймовірно, що О. Кандиба і В. Фюкс зустрілися і познайомилися власне в цих установах. Не виключено також, що Л. Нідерле, А. Стоцький та К. Бухтела рекомендували Олега Кандибу американському археологу для співпраці в АШПД. В. Фюкс, високо оцінивши наукову працю молодого археолога, запросив його як “спеціаліста мальованої неолітичної кераміки в Центральній і Східній Європі” до участі в роботі американської експедиції в Югославії [Винар, 1986, с. 48–49]. Розкопки проводились від 14 липня до 16 серпня 1932 р. на відомій багаточаровій пам'ятці Старчево. Ця експедиція, якою керував В. Фюкс, була організована спільно АШПД, Музеєм мистецтва Фогга, Музеєм Пібоді Гарвардського університету і Національним музеєм в Белграді.

АШПД була престижною навчальною і науково-дослідною археологічною установою, яка співпрацювала з багатьма американськими та європейськими музеями, університетами та інститутами. Під час своїх літніх семестрів АШПД часто влаштовувала експедиції в Європі. Олег Кандиба був учасником 12-го літнього семестру цієї школи. Під час розкопок в Старчево Олег керував польовою лабораторією і відповідав за класифікацію і впорядкування здобутих матеріалів. Але цим не обмежувався внесок Кандиби у результати роботи експедиції. Американські археологи – керівники експедиції у своєму науковому звіті покликаються на інтерпретацію О. Кандибою матеріалу, на його хронологічні та етнокультурні визначення, дотримуються його гіпотез і концепцій [Винар, 1986 а, с. 33–34].

У 1933 р. О. Кандиба знову бере участь в 13-му літньому семестрі АШПД, що відбувався в Чехо-Словаччині і Югославії. В рамках такого семестру археологи читали лекції, проводилась робота в музеях та на археологічних розкопках, наприкінці студенти здавали екзамени. Д-р Олег Кандиба не лише читав лекції, але й відповідав за виготовлення археологічних карт та ілюстрацій, проводив із американськими студентами практикум в лабораторіях Державного Археологічного Інституту Чехо-Словаччини. Дирекція АШПД і керівники семестру неодноразово відзначали велику допомогу д-ра Кандиби, визнаючи його авторитетом у ділянці європейської праісторичної археології.

Важливою для Олега Кандиби була співпраця з іншою американською науковою установою – Музеєм мистецтва Фогга, що тривала від 1932 до 1935 р. Завдяки дотації цього музею О. Кандиба дістає можливість здійснити наукову подорож по Балканах і вивчати археологічні матеріали в музеях Болгарії, Румунії та найбільше в Югославії, налагодити зв'язки із місцевими вченими [Винар, 1986 а, с. 34, 36–37].

Після наукових відряджень до Південно-Східної Європи та розкопок у Старчево Кандиба у 1935 р. написав невелику статтю “Техніка посудин на ніжці в пасковій кераміці”, де досить докладно розглянув окрему групу кераміки на ніжках, оперуючи значним матеріалом з Балкан та України. В роботі йдеться не лише про саму техніку виготовлення такого посуду, а й про

питання спорідненості окремих форм і груп посуду багатьох культур європейського енеоліту. Ця стаття існувала в рукописі і була надрукована лише у 1985 р. [Кандиба, 1985, с. 136–140].

Під час співпраці Олега Кандиби із В. Фюксом виникли серйозні наукові плани. У 1934 р. Фюкс запропонував О. Кандиби проект створення енциклопедії європейської археології. Кандиба мав готувати частини, присвячені Україні, Польщі, Росії, Болгарії та Румунії. На жаль, невідомо, наскільки цей цікавий проект був зреалізований [Лист В. Фюкса до О. Кандиби від 30 квітня 1934 р. Винар, 1986, додатки, с. 42–43].

Аналіз величезного матеріалу, зібраного О. Кандибою до проблеми походження і розвитку Дністро-Дунайського регіону за доби неоліту та енеоліту, підтверджував положення його концепцій. У 1936 р. з'являються дві статті О. Кандиби, присвячені орнаменталіці енеолітичної кераміки. У першій праці автор стверджує, що спіральний біжучий орнамент поширився у Східній та Центральній Європі з Подунав'я [Kandyba, 1936, s. 296–308]. У другій статті О. Кандиба, згадавши роботи А. Чикаленка, котрий перший розпочав вивчення мотивів спірального орнаменту західних теренів трипільської культури, приходять до висновку, що S-подібний спіральний мотив у всіх його варіантах є основним орнаментальним мотивом кераміки Дністро-Дунайського регіону за доби енеоліту. Дослідник класифікує спіральний орнамент, поділивши його на типи і варіанти. Робота ілюстрована численними зразками розгорнутих орнаментів із спіральним мотивом. Ця стаття була надрукована у престижному науковому виданні, головному журналі Археологічного інституту в Америці – в “American Journal of Archaeology”, в якому публікувались найвидатніші археологічні відкриття [Kandyba, 1936a, p. 228–246].

Наступного, 1937 р. Олег Кандиба закінчив ґрунтовну монографічну працю про велике селище трипільської культури в с. Шипинці, що на Північній Буковині [Kandyba, 1937; Кандиба, 2004]. Ця визначна пам'ятка археології, виявлена ще 1893 р, неодноразово досліджувалась багатьма відомими археологами протягом наступних сорока років. Здобутий величезний матеріал із Шипинців, у першу чергу кераміка, розписана фарбами, стала окрасою музеїв у Відні і Берліні, Кракові, Львові і Чернівцях. У монографії доктора Кандиби вперше цей розрізнений матеріал було зведено разом, детально опрацьовано кераміку та знаряддя праці з каменю, кременю та кісток. Велику увагу дослідник звернув на глиняну антропоморфну та зооморфну пластику, на форми та орнаменталіцію, особливо на символіку орнаментальних мотивів. Знахідки із Шипинців віднесено до двох різночасових культурних горизонтів. Вчений визначає хронологічне місце пам'ятки в системі трипільської культури Східної Галичини та культур інших територій. Вагомим внеском у вивчення Трипілля є розроблена Кандибою періодизація трипільських пам'яток Верхньої Наддністрянщини, яка дістала визнання у науковому світі і залишається актуальною дотепер [Мовша, 1999, с. 62–67; Черныш, 1982, с. 169]. Монографія Олега Кандиби про Шипинці, за словами археолога і мистецтвознавця Докії Гуменної, “увійшла в залізний фонд дослідів про Трипілля”. У своїх спогадах про Олега Кандибу Докія Гуменна писала: “як же я тоді... могла знати, що розмовляю з автором книжки, яку через десять років у нью-йоркській Публічній бібліотеці візьму побожно в руки і з неї гребтиму обома руками зразки трипільських керамічних взірців, щедро зібрані руками, умом і талантом цього самого Кандиби-Ольжича?” [Гуменна, 1985, с. 115]. Використавши матеріали трипільської культури з тих же Шипинців, Олег Кандиба у 1934 р. у віденському “Naturhistorisches Museum” організував археологічну виставку, яка сприяла широкій популяризації праукраїнської історії.

1938 рік був останнім роком співпраці О. Кандиби з Американською Школою Передісторичних дослідів. Під час літнього семестру АШПД, так званого “лабораторного періоду”, який відбувався у Празі, Олег Кандиба читав американським студентам курс лекцій з європейської археології, базуючись в основному на результатах своїх власних, часто ще не опублікованих наукових досліджень. Свої лекції доповідач насичував детальною інформацією та ілюстрував чудовими рисунками [Винар, 1986, с. 38]. Зазначимо, що Олег Кандиба був справжньою “знахідкою” для американських наукових установ, які працювали в Європі. Попри високий рівень археолога – польового дослідника і теоретика, знавця європейського

археологічного матеріалу і проблематики доби енеоліту Південно-Східної Європи, він знав дев'ять європейських мов, включно із англійською [Винар, 1986, с. 35].

Олег Кандиба був науковцем-націоналістом і значною мірою ідеалістом. Він писав: “*В області науки світогляд націоналізму так само несе плідні зміни. З одного боку він відкриває нове розуміння життя, зокрема суспільних процесів та філософії історії, з другого – вимагає узгодження кожної наукової дисципліни з цілістю націоналістичної філософії*” [Ольжич, 1994, с. 228].

Для втілення таких поглядів потрібен був відповідний механізм: ним міг стати спеціальний український науковий інститут, який би служив ідеї розбудови української культури, репрезентував українську науку на міжнародному рівні. Не виключено, що ідея створення такого інституту виникла в 1937 р., коли О. Кандиба перебрав керівництво Культурної Референтури ОУН. Влітку 1938 р. О. Кандиба приїхав до США на запрошення Організації Державного Відродження України (ОДВУ) [Винар, Атаманенко, 2004–2205, с. 89–90]. Одним із завдань місії Кандиби в Америці, поруч із участю у VIII з'їзді ОДВУ і II Конгресі Українських націоналістів Америки, була організація Українського наукового інституту в Америці (УНІА), де О. Кандибі належала визначна роль. У 1938 р. у співпраці із Олександром Неприцьким-Грановським, професором Міннесотського університету, поетом і головою ОДВУ в Америці, інститут було створено. Статут УНІА передбачав структуру, подібну як у національних академіях чи наукових товариствах. Планувалася робота трьох відділів (історично-філософського, математично-природничих наук і суспільних наук), бібліотеки, музею-архіву, друкарні. УНІА мав стати центром, який би координував і об'єднував діяльність українських вчених в Америці та Канаді, де на той час не було жодної української наукової установи, та у Європі [Винар, Атаманенко, 2004–2005, с. 92, 94–95, 101–102]. Співробітниками УНІА були українські вчені, які працювали в американських, канадських та європейських вищих школах. Видавничі плани УНІ передбачали підготовку та випуск збірників наукових праць, що мали виходити систематично [Антонович, 1985, с. 141–143].

Олег Кандиба складав і редагував перший Збірник УНІА. У підготовці видання Олегу допомагав батько – О. Олесь. Книга мала бути видрукувана у столиці Карпатської України в м. Хусті, де була вже набрана. Олег Кандиба перебував там наприкінці 1938 і на початку 1939 р. Угорська окупація Закарпаття весною 1939 р. змінила плани. Всі матеріали до збірника пропали. Стараннями Кандиби Збірник УНІА було відновлено і надруковано того ж 1939 р. у Празі. Збірник став єдиним виданням УНІА, який невдовзі мусив припинити свою роботу [Андрусак, 1976, с. 110]. До збірника увійшли праці з різних ділянок науки, найбільше з історії та етнографії, що свідчить про широке коло наукових інтересів редактора – Олега Кандиби. У цьому ж Збірнику опублікована його стаття, присвячена ранньому етапу трипільської культури в Галичині [Кандиба, 1939]*. В одній із основних тез цієї статті Кандиба зазначав, що трипільська кераміка Західної України є виразом культурного ядра, яке було у тісному зв'язку з подунайською областю. Він спробував докладніше, аніж до того часу, класифікувати кераміку трипільських пам'яток Галичини, вирізняючи в кераміці сім основних форм. Простежуючи еволюцію спірального орнаменту та підбір кольорів у розписі, Кандиба виділив у розвитку трипільської кераміки заходу України два ступені: 1) Незвиська; 2) Шипинці-Заліщики. Автор вважає дуже важливим той факт, що окремі форми галицької “мальованої кераміки” з'являються з часом далі на сході – на Буковині, в Побожжі, в Наддніпрянщині, що свідчить про етнічну і культурну єдність цих теренів за доби енеоліту.

Ця стаття була останньою археологічною працею Олега Кандиби.

---

* У нещодавно виданій “Енциклопедії трипільської цивілізації” зустрічаємо помилкове твердження, що збірка УНІ була присвячена пам'яткам трипільської культури і мала назву “Старша мальована кераміка в Галичині”. Так само помилкою є те, що О. Кандиба “*вів курс лекцій у Гарвардському ун-ті*” [Енциклопедія трипільської цивілізації, т. I, с. 33].

Укладаючи та редагуючи Збірник УНІ, О. Кандиба контактував із багатьма вченими. Тісною була його співпраця із професором Євгеном Онацьким, видатним вченим-українознавцем і журналістом, провідним політичним діячем і представником ОУН в Італії. Наприкінці 1930-х років Є. Онацький був викладачем українознавчих дисциплін у Вищому Східному Інституті в Неаполі і у Римському Державному Університеті. Завдяки клопотанням Є. Онацького, О. Кандиба одержав на 1937 рік однорічну наукову стипендію для вивчення археології в Італії [Винар, 1985 а, с. 149]. О. Кандиба просив Є. Онацького надати до першого числа Збірника УНІ “свою цінну працю з ділянки етнографії” (мова йшла про статтю “Зурочення. До українських народних забобонів”) [Антонович, 1985, с. 142]. Надіслана Є. Онацьким стаття, попри її велику наукову цінність, мала багато недоліків в оформленні посилань на літературу: примітки були недостатні та недокладні. О. Кандиба, який пройшов сувору наукову школу Карлового університету, вимагав виправити ці недоліки: *“Прошу Вас...поставити при цитуванні літератури скрізь рік і місце появи... Рівно ж прошу скрізь, де цитуєте авторів не в тексті (в дужках), писати їх імена латинкою, подібно, як назви їх творів. Це звичайно не відноситься до авторів, яких твори вийшли кирилицею. Наводьте теж ініціали хрещеного імени їх. Маю враження, що Ви мало вживаєте новішу літературу. Чи це так?”* [Антонович, 1985, с.144–145]. Цікаво зацитувати і відповідь Є. Онацького: *“Здогадуюсь, що мало вживаю новішу літературу... З огляду на все вищенаведене, мені не можливо попроставляти всіх тих дат, що Ви від мене вимагаєте: їх у мене впрост немає... Зрештою, це тільки німецька система писання розвідок домагається такої докладної і точної бібліографії, – французька (а почасти й італійська) задовольняється загальною вказівкою, залишаючи її на сумлінні автора. Потім спеціалісти все одно довідаються, чи автор був “сумлінний” чи ні, і в випадку несумлінності, проголосять це на чотири вітри, а в випадку сумлінності... промовчатъ. Отже нема ніякої потреби допомагати таким спеціалістам, – а широка публіка задовольниться і тим, що їй подається”* [Винар, 1985а, с. 153–154]. Хоча всі зауваження О. Кандиби були слухними і свідчили про його високі вимоги до наукових праць, Є. Онацький так і не прислав поправок, і статтю прийшлося друкувати у первісному вигляді [Антонович, 1985, с. 145].

Період біографії Олега Кандиби, що припадає на 1930-ті роки, був часом найактивнішої наукової роботи молодого вченого. Співпраця з європейськими та американськими науковими та високошкільними установами, участь в польових археологічних дослідженнях, наукові відрядження до багатьох країн і опрацювання величезної кількості археологічного матеріалу, знайомство з видатними вченими – це сприяло поглибленню його фахових знань і розширенню наукового світогляду. У науковому світі д-р Кандиба дістає визнання серйозного вченого.

Говорячи про Олега Кандибу як археолога, не можна не торкнутися його літературної творчості. Поезія О. Ольжича (літературний псевдонім О. Кандиби) – героїчна, натхненна і романтична, – свідчить про обдарованість і витонченість природи поета, вимагає від читача ерудиції, знання історії, філософії, мистецтва. Багато віршів Ольжича навіяні археологією та прадавньою історією.

*Поважна мова врочистих вітрин,
Уривчаті передвіку аннали,
– “Ми жали хліб. Ми вигадали млин.
Ми знали мідь. Ми завжди воювали”.*

У віршах фігурують Стародавні Крит, Греція і Рим, кельти й анти, вікінги і княжа Україна. Лаконічними рисами поет передає дух минулих епох, вихоплює з мороку тисячоліть бурхливі події давнини – походи і битви, загибель і появу цивілізацій, і разом з тим людину – героїчно мужню і саможертвону. Ольжич немов сам живе в тих прадавніх часах, ведучи розповідь від свого імені, перевтілюючись у своїх далеких пращурів.

*В мене над ложем мій меч в піхві, золотом битій.
Зойкнуло лезо й лягло на брунатність колін.
Лезо свічадо, і в ньому мій вихід один –
Завтрашній похід, зелені простори і скити.*

“Ольбієць”

Цікаво, що навіть у найменших деталях поет завжди історично точний – відчувається педантичність і знання вченого-археолога. Ольжич бачив світ, як стали змінні історичних циклів, відчував єдність минулого із сучасним і майбутнім. Його поезія глибоко історіософська. *“Є незмінна земля і усе на ній зміна невпинна”* – писав Ольжич в одному з найкращих своїх віршів, навіяному *“Метаморфозами”* Овідія *“Був же вік золотий”*, де виклав настроєву і виразну характеристику основних епох історії людства.

Олег Кандиба – археолог і О. Ольжич – поет взаємно гармонійно доповнювали один одного. Знання археології та історії живили його поетичну творчість, а уява та інтуїція поета дозволяла за уламками стародавнього горщика та крем’яним вістряем стріли побачити живу людину з минулого.

З початком Другої світової війни науковою діяльністю О. Кандиба займається принагідно. Будучи членом ОУН, він у цей грізний час свідомо робить вибір на користь політичної і революційної діяльності. Доброю школою для цього стала археологія, яка вимагає працьовитості, знань багатьох наук, фізичного гарту і, основне, великої самопосягати. Олег Кандиба (підпільне псевдо Кардаш) очолив дуже важливий сектор ОУН – створену в 1937 р. Культурну Референтуру Проводу ОУН (КР ПУН), завданням якої було формування філософсько-світоглядного фундаменту ОУН. КР ПУН була тією частиною діяльності О. Кандиби (наука – поезія – політика), в якій він впродовж 1937–1942 рр. виявив себе всеціло. Концепція культурної політики ОУН як схеми культурної політики одного політичного середовища, створена О. Кандибою, була закладена на глибоких національних традиціях. Кандиба писав: *“Чітка гострість Київського і Галицько-Волинського Літопису та “Слова о полку”, важкий, пишній, багровом пожарів і крові насичений образ козацької України Самовидця-Величка, чи “Історія Русів” чарують нас безсмертністю героїчної традиції великої, вічно живої нації. Яскраво стає перед нами історична свідомість її, сперта на ідеї власної підметності та єдності. Маревом підноситься раз у раз її велике призначення”* [Ольжич, 1991, с. 181–182].

У 1942–43 рр. О. Кандиба був першим заступником Голови ПУН, а у перші п’ять місяців 1944 р. – діючим Головою ПУН. Стрімкий розвиток подій, смертельна небезпека боротьби у підпіллі на два фронти з могутніми ворогами – фашистською Німеччиною та Радянським Союзом, не залишали часу для занять археологією. І все-таки О. Кандиба повністю не покидає наукову діяльність. У 1941 р. він стає членом Археологічної комісії НТШ у Львові, яку на той час очолював Я. Пастернак. Перебуваючи у підпіллі, вчений збирає історичні та етнографічні матеріали, співпрацює з українськими вченими у Західній та Східній Україні, хоч це і було небезпечно для визначного діяча ОУН [Винар, 1985, с. 50].

25 травня 1944 р. О. Кандиба був заарештований гестапо у Львові і вивезений до концентраційного табору Саксенгаузен, де останні свої дні провів у камері смертників. Очевидно, що Кандиба володів величезною інформацією про українське підпілля, але він відразу відкинув можливість будь-яких зізнань і розмов з ворогом. 9 або 10 червня, після жорстоких катувань Олег Кандиба-Ольжич помер, не зрадивши товаришів по боротьбі, до останнього подиху залишившись вірним ідеї, котрій присвятив своє коротке, але яскраве життя – ідеї вільної і сильної Української держави.

Олег Кандиба є видатною постаттю української науки, культури, зрештою – української історії. Його цілісна вольова натура, духовна та інтелектуальна енергія наповнювали всі справи, якими він займався – науку і поезію, громадську та політично-революційну діяльність.

Сам Кандиба, ще на початку своєї археологічної праці, досить критично ставився до себе, як науковця. *“Здійсності до археології, я вважаю, у мене немає або мінімальні. Взагалі наука (не тільки археологія)... не відповідає моїй вдачі і властивостям. У мене зовсім не наукове думання. Самі наслідки моєї праці в археології, звичайно, будуть великі, але все ж це така область вузька і далека від життя, що рівняти їх з плодами моєї праці... на полі літератури чи політики не можна... археологія для мене – хліб і забезпечення мінімальної користі моєї особи для української культури* [Ольжич, 1994, с. 332–333].

Проте археологія займала важливе місце в житті О. Кандиби. Це була, як він писав, перша його муза. “... я віддав їй “найкращі почуття своєї молодості, я віддав їй руку” [Ольжич, 1994, с. 332]. Руку, але не серце, над яким панувала друга муза Ольжича – література.

Не виключено, що при інших умовах Олег Кандиба міг стати видатним вченим-археологом. Одинадцять років, що їх віддав Кандиба археології, не є великим часом, адже щоб отримати справжній науковий результат в археології потрібен великий досвід, що набувається роками, і тривалі дослідження. Зроблене Олегом Кандибою за ці одинадцять років занять археологією свідчить про його великі наукові здібності: опубліковано 29 наукових праць (26 статей та монографія), підготовлено та виголошено 15 наукових доповідей [Штогрин, 1986, с. 87–105]. Олег Кандиба був одним із кращих дослідників і знавців європейського енеоліту свого часу, зокрема трипільської культури. Завдяки науковим публікаціям, виступам на наукових форумах, високошкільній викладацькій діяльності та різноманітній популяризації археологічних матеріалів і результатів досліджень в Україні Олег Кандиба зумів підняти трипільську культуру до рівня найвідоміших у світі археологічних культур. Розкриття таємниць походження і розвитку трипільської культури стало великим внеском вченого у дослідження складного етногенезу українського народу. Олег Кандиба доклав багато зусиль щоб, як писав він у одному із своїх віршів, нав'язаних археологією, – “*просліджувати прадідівський шлях по двох, а то і більше континентах...*”

ЛІТЕРАТУРА

Андрусяк М.

- 1976 Жмуток спогадів у зв'язку з редагуванням д-ром Олегом Кандибою “Збірника Українського Наукового Інституту в Америці” // Український історик. – Т. XIII. – Ч. 1–4. – С. 110–113.

Антонович М.

- 1985 Листи О. Кандиби до Є. Онацького // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 141–146.

Винар Л.

- 1985 Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 49–74.
1985а Листи Є. Онацького до О. Кандиби // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 149–155.
1986 Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940 // Український історик. – Т. XXIII. – Ч. 1–2 (89–90). – С. 37–54.
1986 а Головний період наукової діяльності Олега Кандиби: 1931–1940 (Продовження) // Український історик. – Т. XXIII. – Ч. 3–4 (91–92). – С. 33–43.

Винар Л., Атаманенко А.

- 2004–2005 Олег Кандиба і Український науковий інститут в Америці: 1937–1939 // Український історик. – Т. XLI/XLII. – С. 88–148.

Гуменна Д.

- 1985–88 Несподівані зустрічі // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85). – С. 112–116.

Енциклопедія трипільської цивілізації.

- 2004 Т. I. – Київ. – 703 с.

Кандиба О.

- 1937 Досліди на Галицькому Поділлі в рр.1928 та 1929 // Записки НТШ. – Т. 154. – С. 1–14.
1939 Старша мальована кераміка в Галичині // Український науковий Інститут в Америці. Збірник (під загальною редакцією О. Кандиби). – Сент-Пол-Прага. – С. 129–155.
1985 Техніка посудин на ніжці в пасковій кераміці // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 136–140.

Кандиба Олег.

- 1999 Галицька мальована неолітична кераміка. (Докторська дисертація. I частина) // Український історик. – Т. XXXVI. – Ч. 2–4 (141–143). – С. 69–91.

- 2001 Галицька мальована неолітична кераміка. (Докторська дисертація. II частина) // Український історик. – Т. XXXVIII. – Ч. 1–4 (148–151). – С. 93–117.
- 2003 Галицька мальована неолітична кераміка. (Докторська дисертація. III частина) // Український історик. – Т. XL. – Ч. 1–5 (156–160). – С. 313–349.
- Кандиба О.*
- 2004 Шипинці. Мистецтво та знаряддя неолітичного селища. – Чернівці. – 156 с.
- Лазор К.*
- 1985 Думками вслід за Ольжичем // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 91–100.
- Лисенко Н.*
- 2004–2005 Архів Олега Ольжича в Україні // Український історик. – Т. XLI–XLII. – С. 162–171.
- Мовша Т.*
- 1999 Екологічна спадщина Олега Кандиби в контексті сьогодення // Український історик. – Т. XXXVI. – Ч. 2–4 (141–143). – С. 55–68.
- Оглоблин О.*
- 1985 До питання про походження О. Олеся (1878–1944) // Український історик. – Т. XXII. – Ч. 1–4 (85–88). – С. 49–74.
- Ольжич О.*
- 1991 Передмова до збірника “Золоте слово” (Прага, 1941) // Цитаделя духа. Повне зібрання творів. Впорядкування М. Неврлого. – Братіслава. – С. 181–182.
- Ольжич О.*
- 1994 Листування // О. Ольжич. Незнаному Воякові. Київ. – С. 314–350.
- 1994а Культурна політика українського націоналізму // О. Ольжич. Незнаному Воякові. Київ. – С. 226–230.
- Пастернак Я.*
- 1961 Археологія України. Торонто. – 789 с.
- Пастернак Я.*
- 1969 Олег Кандиба – археолог-дослідник // Український історик. – Т. VI. – Ч. 4(24). – С. 5–11.
- Черныш Е. К.*
- 1982 Энеолит Правобережной Украины и Молдавии // Энеолит СССР. – Москва.
- Штогрин Д.*
- 1986 Олег Кандиба: бібліографія // Український історик. – Т. XXIII. – Ч. 1–2 (89–90). – С. 87–105.
- Kandyba O.*
- 1930–31 Kamenné nástroje neolitické malované keramiky v Haliči // Obzor Praehistorický. – R. IX. – S. 32–56.
- 1930–31a Vyloupené laténské hroby v Kobylicích // Obzor praehistorický. – R. IX. – S. 106–116.
- 1931 Na stopě pravěkých lupičů // Pražsky ilustrovaný spravozdaj. – № 47(573)
- 1932 Z nových výzkumů praehistorického oddělení Národního muzea v Praze: Gallske památky // Pestrý týden. – 16.01.
- 1932a Gallove a svět antický // Pestrý týden. – Vol. 7.
- 1932b The Dniestro-Danubian Region // Proceedings of the First International Congress of Prehistoric and Protohistoric Sciences, August 1–6. London. – P. 27.
- 1933 Trypilské památky ve sbírkách Archeologického Ustavu Karlowy University // Památky Archeologické. – II. – S. 35–38.
- 1933a Unětické hroby z Kobylic // Památky Archeologické. – II. – S. 46–47.
- 1936 Die fortlaufende Spirale in der bandkeramischen Ornamentik // Archiv für Anthropologie. N.F. – XXIII. – Heft. 4. – Braunschweig. – S. 296–308, mit 2 Taf.
- 1936a S-Spirale in the Decoration of the Dniestro-Danubian Neolithic Pottery // American Journal of Archaeology. – Vol. XI. – № 2. – P. 228–246.
- 1937 Schipenitz-Kunst und Geräte eines neolithische Dorfes // Bücher zur Ur- und Frühgeschichte. – Bd.V. – Wien. – 156 s. – Mit 18 Taf.